

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՂԱԶԱՆԵՍ ՇԱՀՆԱԶԱՐ

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ

ՊՈԼԻՍ, ՂԱԼԱԹԻԱ, ԷՍԿԻ ՊԱՆԲ ՕՍՏԱՆԻ

Խորհրդակցական ուղղությամբ նամակ կամ այլ գրություն
կու չի դարձուի

Bureaux du Journal HAÏRÉNIK

BLATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTT.

CONSTANTINOPLE

10 ՓԱՐՍ

ՅՈՐԵՔԵԱՐԹ

ՕՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐՍ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պոլսի համար	300	Պի	75	ՊՔԻտ
Գրական	150	Պ	40	Պ
Գրական	300	Պ	100	Պ
Գրական	150	Պ	50	Պ
Պ	75	Պ	25	Պ
Օտար երկր	300	Պ	25	Քրանթ
Ռուսիա	300	Պ	10	Քուլլի
Թղթատարի ծախքը Խմբագրության վրայ				
{Գրքի փոխարեն փոստայի փող կ ընդունուի 115 ՊՔԻ:				
փոստայի փողը 100 ՊՔԻ չի տեղի:				

غلطه اسكى بانق عثمانیه

میره نیک غزه سى اداره سته

ՀՆՈՒՍԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մատակարարող կղզիին մայրա-
քաղաքը Փրանսական բանակին
հանձն էր տվել: Առաջին լուրը
արդեն Փրանսական թերթերուն
միջոցով հրատարակեցին առհաս-
կապ ոչ թե իրենց յատուկ
թղթակցինը կամ Փրանսական
թղթի, այլ անդլիսական լրագիր-
նեին: Այս վերջինները իմացած
էին թանախայրիկի առաջին Փրան-
սական օրաթերթերէն առաջ:

Այս առթիւ, դիտել կուտան
խառն թե Փրանսական լրագրու-
թիւնը այնպիսի կերպով կազմա-
կերպուած է որ երբեք, իր այս
թղթակցինը կամ անդլիսական մա-
տակին հետ: Ամերիկեան թեր-
թերը, լուր ստանալու մասին, եր-
բեք մինչեւ իսկ անդլիսականը դե-
ռապեցած են: Ունեցած են այն-
պիսի լրագրեր, որոնք համար-
ակովեան, չարքաշութեան եւ
լրագրութեան մէջ իրենց նը-
կաներ ունեցած չեն: Ամերիկ-
եան թերթի մը լրագրէն էր Սիմոն-
ի, երբ իրեն տնօրէնը առաջար-
կեց Ամերիկէ երթալ Լիպիլիսթինը
գտնելու: Սիմոնի գտնալ դատա-
պարիկեան անապատներուն մէջ
կորսուած այդ ճանապարհորդը եւ
յետոյ Ամերիկէն մեզ ճանաչուց ըս-
ովին մեր գիտածէն տարբեր կեր-
պով Ամերիկեան թերթի մը ձեռն-
բեցութիւնն էր ոչ այսպէս յառա-
քալու եւրոպական պետութիւն-
ներու միջոցով, որոնցմէ ամէն մին
հիմա կ'աշխատի աշխարհիս արհա-
մարհանձնող այդ մասին մէջ գաղթա-
կան երկիրներն ունենայ:

Երկրորդինը դեռ չէ արձա-
նադրած թե Փրանսական մամուլը
կրցած է այս գործերուն մօտեցող
բան մը ընել: Երբոր Բարիզէն
Լոնտոն կամ Նիւ-Եորք կ'անցնէ,
աչի կը դարձնէ իսկոյն լրագրական
գործունէութեան միջուկը: Գտնուած
տարբերութիւնը: Փրանսական մայ-
րաքաղաքին մէջ կը գտնենք վեր-
ադրի թերթեր, ոչ աւելի ըն-
դարձակ քան մեր Պոլսի լրագիր-
ները, որոնք քանի մը հարիւր են,
իսկ Լոնտոնի մէջ օրագրական լը-
րագրերուն 20էն աւելի չեն: Թիւի-
կովէ սակաւ, բայց պարտականու-
թեան կողմէ այնքան ճոխ, ըն-
դարձակ են որ անդլիսական մէկ
թերթ մը իր մէջ կրնայ ամփոփել
25-30 Փրանսական թերթի ուղ-
ղանակութիւնը: Այս լրագրական
երկու տարբեր գրութեան հետե-
ւանքն այն եղած է որ, Փրանսա-
կան թերթերը կը դադարէ իրենց
երկրին գործերով միայն եւ երբ
Մատակարարի, Չինի, Թոնքինի
պէս հեռավոր երկրներուն մէջ
դէպքեր տեղի կ'ունենան, չունին
այնքան մեծ հասցիներ որ կարո-
ղանայ այդպիսի տեղեր յատուկ
թղթակցներ դրել: Ահա այս
վիճակին բերմամբ է որ Փրանսա-
կան թերթի մը ընթերցողը նոյն

իսկ եր ազգին վերաբերեալ պա-
տերազմական յաջողութիւնն մը
ընէ կը ստանայ ոչ թե իր ազգայնե-
րէն, այլ Լոնտոնի մամուլէն: Հա-
մաժամտութիւնը հոս կանգ չառ-
նէր: Բնդհանրապէս Փրանսական
լրագրութիւնը հակում մը ունի
հետզհետէ դուրս դնուի մը ըն-
տալու, եւ այս հակումին պատճա-
ռաւ, գործերը աւելի դրական
ձեւերու կ'ուզեն յարկը քան հե-
տամտիլ ուրիշ աւելի հաստատու-
արդիւնքներու: Այսպէս, առած
մը եղած է Փրանսայի մէջ սա-
խաքը: Քրագրական արուեստը
կը հասցնէ մարդս ամէն բանի,
պայմանաւ որ անիւ գուրս ելլէ:
Ամերիկա կամ Անգլիա, զոր օրե-
նակ, այս առածը ճշմարիտ չպի-
տի ըլլար, որովհետեւ հոն մարդ-
մը կրնայ մեծ համբաւի եւ մեծ
հարստութեան իսկ հասնիլ, ա-
ռանց այդ արուեստէն ելլելու:
Ամէն առած յայտարարել մըն է
իրական վիճակի մը: Հետեւաբար
կրնանք անոր վրայ հիմնուելով ը-
սել թե այն Փրանսացի դիտողը որ
առաջին անգամ ելաւ գրեց այդ
առածը, յայտարարած եղաւ մեծ
ճշմարտութիւն մը: Իրաւ է թե
կարգացնէր իսկ անգլիական հան-
դէսի մը մէջ յօդուած մը, որուն
հեղինակը կը մարդէր անգլիական
մամուլին ըլլալ նուազ լեցուն եւ
աւելի հաճելի: Լրագրութիւնը ծանր
կուգայ երբ երկար կը տւեն: Այս
ձգտումն ալ մարդուս խառնուած-
քին մէջ է. անոր համար, կը
հասկընանք որ նոյն իսկ Անգլիա-
ցի մը գտնուած է որ Փրանսական
մամուլէն փոխ առնելու ուղած ըն-
տալ բան մը: Իսկ գաղով Փրան-
սացիներուն, անոնք միշտ մարդի-
մէն են, առանց իրականացումը տե-
նելու, որ իրենց լրագրիները ու-
նենան այն մասնաւոր թղթակցի-
ները, այն երկար հեռագրական
յօդուածները որոնցմէ միայն կը
բաղկանայ անգլիացի եւ ամերի-
կացի թերթի մը պարունակու-
թիւնը: Ամբողջ թերթ մը հեռա-
գրով լեցնել, ահա վիճակ մը ո-
րուն համարը անշուշտ լրագրական
հրաշարի մըն է:

ՀԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ

ԳՈՒՆԵԹՈՒԹԱՐԳՈՒՆԵԱՆ

ՀՈՒՄ, 28 սեպտեմբեր

Հոռոմի ճարտարապետական Համալ-
սարանին վերջին տարուան քննութեանց
տարիներէն մէկն ալ պարտաւ մը կամ
հին տաճար մը կամ յաղթական կամար
մը չափելու անոր արուեստագիտական
գլխաւոր կողմերը բնական մեծու-
թեամբ զգալիներն է:
Այս տարի, Համալսարանին վար-
չութիւնը վճեց որ մինք, 40 շրջանա-
ւարտներ, Գոռնիթ-Թարգուինեա եր-
թամբ, տնտեսիկ նշանաւոր պալատը
ամբողջովին վերազնաւոր: Քաղաքը
փոքրիկ է, բայց պալատը հուշակաւոր է
իր ոճին զեղեցիկութեամբ:
Փասն տարի առաջ ճարտարապետ
Պոֆիի այս պալատին վրայ մանրաքն-
նին ուսումնասիրութիւն մը ըրաւ, ա-

մէն մասերը չափեց ու գծեց, եւ նստա-
գրեց շատ հետաքրքրաշարժ գիրք մը:
Ուստի միշտ ուրիշ բան չէր մնար բայց
եթէ երթալ անոր քաղաքներուն հա-
ւատարիմ ճշգրտութիւնը ստուգել:
Գոռնիթ-Թարգուինեա ետրուրա-
կան հին անուանի քաղաք մըն է, Չի-
լիթա-Վէրքիայէն քիչ հեռու: Երկա-
թուղին ծովուն եզրը քերելով կ'անցնի
մշակուած, բարեբեր դառնալայնքերու
մէջէն ու կանգ կ'առնէ Գոռնիթայէն Յ
քիլլաները հետեւ տեղ մը, ուր կը գտն-
ուի քաղաքին կայարանը:
Հոռոմէն մեկնելու առաջմտեալ օրը
յուլիս 15ին էր:
Ընթերցողներու մէջ եթէ կան որ
ուսանողական կեանքը թիւ ու շատ վա-
րած են, դադար մը կրնան ունենալ
թէ 40 երկուստարը շրջանաւարտներ մի-
ւեւնայն կառավարի մէջ ո՞րքան աղմուկ
ու աղաղակ կրնան արձակել:
Երեք ժամ չունալից ճամբորդութե-
նէ յետոյ հասանք կայարանը: Կառքերը
միջ կը սպասէին, եւ իսկոյն մեկնե-
ցանք:
Գոռնիթայէնէն ալ, քանի մը օրէ
ի վեր, աղքատաբար ըլլալով, այս ու-
սանողներու լեզունին համար ուսեստ
ու բնակարան պարտաւոր էին:

Իսկ քաղաքապետը, կոմս Ֆալսա-
քարա (չիլիթայ Օֆիցիոսիս աւաղակին
հետ), աշխարհիս ամենաաղքէտ անձե-
րէն մին ըլլալուն, մասնաւորապէս
յանձնարարած էր յաղաքացիներուն որ
ամէնքն ալ մեզ զիստութիւններ ընծա-
յին ուր որ երթայինք: Գիտէինք ու-
րեմի որ լաւ ընդունելութիւն պիտի
գտնէինք, որով կառքերին կը վաղցնե-
ինք շատ զուարթ, այնքան ար փոշին
օձաձու գմիկ շրջապատեց շնչառութիւն-
նիս արդիւնքով աստիճան ու քիչ ժա-
մանակահատի մէջ ոտքէ ցլուկ սպիտակ
ներկուեցանք ջաղացադաններէ չղանա-
ղանուելու չափ:

Անցանք հին դարերէ մնացած մեծ
պարիսի մը գոլէն, որ այժմ միակողմ
կոյտի մը պէս կը տարածուի, եւ հե-
ռուն Գոռնիթայի աշտարակները ու
միջնադարեան դառնապատկերները հե-
տեւեւեւ երեւան սկսան դալ քաղքին
մօտ ըլլալուն գուշակել տալով: Մտանք
քաղաքը պարիսի մը մեծ դռնէն, որ
Միլլին գալու մէջ չկուած է Գոռնի-
թոն ծովուն կողմէ պաշտպանելու հա-
մար: Ուստի թաղմութիւն մը մեր գա-
լտեան կը պատկերէ անմեղական հեռա-
քրքրութեամբ մը: Այդ խաղաղիկ քաղ-
քին տար կեանք մը կը բերէինք:
Կառքերէն վար ցտարելով, իսկոյն
սկսանք ամէն կողմ ցրուիլ:
Գոռնիթ-Պիլիթայի քաղաքի քա-
ղաք մըն է հինգ հազար բնակիչով, վե-
հաւաք կը բաղկի ըլլալի մը կողմ: Ուրիշ
կրնաւ աչքը պտուցնել Միլլիթիականի
մեծատարած կապոյտին վրայ: Թուրքա-
նայի կողմէն պատապարտուած է հողա-
քան բնական պարիսպով մը, իսկ միւս
մասը շրջապատուած է տարբերակի ձե-
ւերու տակ շինուած ամրութիւններով,
որոնց զանգուրն ճարտարապետութիւնը
յատուկ ճաշակի մը գրեցը կը կրեն:

Որմերուն վրայ տնկուող անըղ ամ-
րոցները, եկեղեցիներէն վեր բարձրա-
ցող զանազան տնկերը եւ քաղաքին
այլեւայլ կէտերէն վեր ցցուող մեծա-
յաղիք աշտարակները, իրենց խառնա-
շիթ երեւոյթներով ու դոյներու դա-
նալանքով իրար կը կապեն անհասկը-
տիլ տեսարան մը, յիշեցնել տալով Մի-
լլին դարու հոյս եւ մեծափառութիւն
կեանքը:
Քաղաքին ներսն ալ շատ հետաքր-
քրական է, դարձաբար ըլլալով եկե-
ղեցիներով եւ հնութիւններով որոնք
մարդը եւ ժամանակին անխնայ աւե-
րմունքներն զէմ խորտակուած դեռ կը
բարձրանան, այն աստիճանի գեղար-
ուեստի ճաշակին անկրկնելի ապա-
ցոյցներ տալով:

Ճամբաները նեղ կը սկսին ու գրեթէ
ամենքն ալ գէպի ծով կ'ողողուին. ու
մանք դարեւանդին ծայրը հասնելուն
կ'ընդհատին, ուսկից սքանչելի տեսա-
րան մը կը պարզուի առջից, մասնաւոր-
ապէս արեւմտեքի ժամանակ, երբ ա-
րեւը իր կիզիչ ճառագայթներէն մեր-
կացած՝ արեւմտ լեռանի մը նման
ճանապարհ Միլլիթիականի ալիքներուն
մէջ կ'անհետանայ:

Գոռնիթ-Պիլիթայի ծաղկած ժամանակը
վաճառաշահ նաւամատոյց մը ունեցած
ըլլալու էր, բայց այժմ ծովուն հետ ալ
եւս որ եւ է յարաբերութիւն չունի, ու
բոլորովին իր բարձրաւարդակին վրայ
կողմացած՝ իր զոյգ ամբողջութիւն հնու-
թիւններով կը պայծառ, թէ՛ ետրու-
րական եւ թէ՛ Միլլին գալու ճոխու-
թեանցը եւ փայլին հաւատարիմ թարգ-
ման մը հանդիսանալով: Աստուծոյ մէջ
մասնաւորապէս աչքը իրեն կը քաշէ
միտադէմ մաշած չէնք մը, Վիլլիթայի
պալատը, որուն համար մինչ ալ արդէն
այս ճանապարհորդութիւնը ըրած էինք:
Ոչ միայն յուսալար չմնացինք այլ ա-
ւելի եւս համոզուեցանք իր վայրեւ
համբաւին հիմնադրութեանը վրայ:
Տաներկութեանը դարուն վերջը, Գոռ-
նիթ-Պիլիթայի Վիլլիթայի բնտանիքը:
1433ին, Յովհ. Վիլլիթայի, Հոռոմի Պապին
մեծ թիւն ու թիւնները, մինչեւ անգամ
անոր իշխանութիւնը զէնքով իսկ պաշա-
պանած ըլլալով, փոխարէն այս ծառա-
յութեանց՝ միտքնայի արեւելակողմու
ընտրուեցաւ, եւ յետոյ Արեւմտադիւր
Պապիարի անուանուեցաւ: Եւ վերջապէս
կարդինայի գոյակը ստացաւ:

Որքան որ ալ պատմութիւնը իր բը-
նաւորութեան վրայ շատ գովեստով չի
խօսիլ, այսու հանգեւած իր ձիւքերէն
մէկն էր գեղարուեստի սիրող եւ ճաշակի
տէր ըլլալը: Իրեն կը պարտինք այս
պալատին շինութիւնը, զոր կառուցա-
նելու համար միտքնային մասնաւոր
հարկի վարարը բերելու առաւ որոնք
Գոռնիթայի մէջ այս սիրուն գոհարը
կանգնեցին, հաւատարիմ տիպար մը
խաղաղական սրալամար ճարտարապե-
տութեան որ երկու դարու միջոցին
մէջ ծնաւ ու անհետացաւ գործող դարա-
նէն:

Շինող ճարտարապետին հանձնարին
բեղմնաւորութիւնը ոչ միայն ոճին վը-
ստիւթեանը մէջ կը տեսնուի, այլ նաեւ
կերպին մէջ որով այդ անհասարակ յա-
սակազմին օգուտ քաղելու է:

Անգը որ արդի վիճակը շատ խղ-
ճալի, անտէրունջ եւ անխնամ մնացած
ըլլալուն, անձրեւին ջուրը երթալով
զինքը բոլորովին աւերակ պիտի դար-
ձնէ: Գարեւու ընթացքին մէջ ինչ
տարբեր տարբեր պէտքերու ծառայած է
այդ հրաշակերտ պալատը: Պատերազմի
ժամանակ ոտակ գինուորներուն վայ-
րապետութեան կենթարկուեցաւ, որոնք
զայն իրենց համար ճաշարան ու բնա-
կարան ըլլին: Յետոյ միւսերանոց եղաւ
ամէն տեսակ ապրանքներու: Վերջա-
պէս հնութեանց վարչութեանը ձեռքը
անցաւ, բայց դեռ չէ նորոգուած որով-
հետեւ մեծ գուժարի մը կարօտ է:
Շէնքին ընդհանուր երկաթագոյն եւ
տիպուրեան քարին գոյնը, անտիքիւթ
գծերը, դռներու վարդերուն եւ պատե-
հաններուն կեանք խոյանքները մեր վրայ
անողովր սպաւորութիւն մը ըրին:

Պալատին պտակը շատ վայելչազդի
է: Մարկամար, յաղիք եւսածակ-պա-
տուհանները աւելի հիւսնային են իրենց
վայելչութեամբ, մանրամասնութեանց
հարստութեամբ եւ վարդերուն նրբու-
թեամբ, քան իրենց ամբողջութեանը
մէջ:
Թէ՛ մարմարի ու թէ՛ երկաթաքարէ
զարդերը ճարտար ձեւերուն հմտութիւ-
նը կը հաւատարմ, որոնք մտածութեանը
թոյլ կուտան այն դարուն գեղարուես-
տի ճաշակին վրայ խորհրդանշու-
ղի ճիշդ այն ժամանակն է որ ոճ մը

կ'անհետանար մինչ ուրիշ ոճ մը ծնունդ
կ'առնէր: Եւ այս պարտին շահեկա-
նութեան հանգամանքներէն մէկն ալ
ճիշդ այս է թէ ոճերու կերպարա-
նափոխութեան մասին, լաւ ուսումնա-
սիրութեան առարկայ մը կ'ընծայէ այն
արուեստագիտներուն որոնք հետաւորե-
ւն յեղաշրջումներու կանոններուն եւ
ձեւերուն: Օրինակի համար, շատ որոշ
եւ յստակ կը տեսնուի եւսածակ պա-
տուհաններուն չորս կողմը պտտող վար-
դաձեւ վարդերուն մէջ հոռոմական
ճաշակին մնացող մը, բայց կը նշմար-
ուի նաեւ թէ տանքըստերորդ դարու
նորածին ոճը զայն կերպարանափոխած
է իր յատուկ գրեզմը անոր պատիւ:

Պատուհանները շատ ճոխ են, եւ մին
միւսէն տարբեր ու գեղեցիկ, իրենց
փոքրիկ օձաձեւ քանդակուած սիւնակ-
ներով, որոնց վրայ կը հանգչին յո-
նիական ու կամ խառն ոճով խոյանքներ,
որոնք ամենքն ալ նուրբ ու մեծ ճաշա-
կով աշխատարկուած են:

Շէնքին մեծ գուժը վերջին ժամա-
նակներու գործ է: Իր գեղեցիկութեամբ
հանդերձ պալատին ճակատին ոճին հետ
ոչ յարաբերութիւն եւ ոչ համեմատու-
թիւն ունի:

Մինչդեռ գաւիթը չէնքին երեսին
ճարտարապետութեան հետ յարակից է.
արածայր կամարներ սիրուն սիւներու
վրայ կը յենուն, եւ աստուծոյ ուսպատին
մէջաւոր խաչաձեւ կամարներ նետուած
են:

Սանդուխը փառաւոր է եւ կ'ընեն
թէ Վիլլիթայի կարդինայը կը գուար-
ճանար ձիով մինչեւ երկրորդ յարկը ել-
լու, ուրիշ շատ հիւսնային տեսարան մը
կը պարզուի: Ներկորդ յարկը ունի մեծ
սիւնակներ, որոնք այժմ աւերակ վի-
ճակի մէջ են: Բայց սակէ 5 դար առաջ
կարդինային բոսորագոյն թաւիչներով
ծածկուած չիղք որանքեր էին: Լեւան
Ժ Պալադ այնքան կը սիրէր որ ինք ան-
գամ այս պալատը գիւղագիտութեան
կիսած է:

Միւսերանոց ոճով դռներ այս սենեակ-
ներուն մօտքը կը դարձան: Չմոռ-
նալ ընելու որ աստուծոյ մէջ պատի գե-
ղեցիկ կրակարաններ կան որոնք կրնան
իր օրինակ ծառայող մինչեւ այսօր:
Վերի յարկին մէջ շատ հետաքրքրա-
կան մը կայ, ութ մեծ գերաններ
կառուած, որոնք ամենքն ալ կը միա-
նան մէկ կէտի վրայ, ուրիշից անշուշտ
ջաշ մը կ'ախուած ըլլալու էր: Այս ձե-
ղունը անտարակոյս քաղաքաւոր
թով կ'աճեցնէր զարգացած ըլլալու
էր, բայց այժմ մերկացած մնացած է, իր
կառուածքին կմախք միայն ցոյց տա-
լով:

Կարելի չէ ամէն մէկ մասին վրայ
երկու տողով ճշգրիտ գաղափար մը տալ:
Բայց Գոռնիթայի կրնայ մեզ սորվեցնել
խաղաղական երկրին սա առանձնայնու-
թիւնները թէ իր ամէն մէկ հին քա-
ղաքը կը պարունակէ իր մէջ գեղար-
ուեստական հրաշակներ: Մարդ
ամէն մէկ քաղաք կը հանդիպի անա-
կընկալի մը: Գոռնիթայի մէջ այն դի-
տեսիկ որ ամէն մէկ փողոց ճարտարապե-
տական գեղեցիկի դուռ մը կամ զարդա-
րուն պատուհան մը անպակաս է: Յի-
շուի արժանի է նաեւ թէ լուսամուտներ
ըն միայն ճարտարապետական գծերով
չէ որ աղւոր կ'երեւնէ, այլ ստեղծ գե-
ղանի զէմքեր գուրս կը ծոխն հետա-
քրքրել նայուածքով, կարմիր շրթնե-
րու մէջ փայլող մեծակիւղ: Բնակիչ-
ներուն հիւրասիրութիւնը արտաքոյ
կարգի է, այնքան որ արեւելեան զե-
ղերուն հետ այս մասին կրնան կերպով
մրցել: Կրնաք երեւակայել ինչ կակիծ-
ներով վերադարձանք Հոռոմ, մեր գծած
քարտէսները թեւեւեւ տակ, եւ քնա-
կիչներուն լաւ ընդունելութիւնը մտքի-
նուս մէջ:

ԼԵՈՒՆ ԿԻՐԵՂԵԱՆ

ԲԱՐՔԵՐԻ ԴԵՄՈՒՐԱՆ ԳԻՃԱԿԸ

Բ. ՅԵՐԵՄԻԱՍ, 17 սեպտեմբեր

Բարեբրդի մէջ կը դառնուի մօտ 330 տուն հայ, փոքր բացառութեամբ աւաններն ալ աղքատ. թէեւ արհեստի մէջ մեծ տեղը իրենք կը զբաղեն, սակայն ժողովրդին թիւին բազմաթիւ մասը հետաւորները պէտք եղածէն շատ ըլլալուն, այսպէս խեղճուկ են:

Բարեբրդի մէջ կայ 90 խանութ նը պարտաւճառ որոնց 4ը հայ. բաւական չափերէն գործ մըն է Բարեբրդի մէջ մասնաւոր զբաղմունքի ունեցողի մը:

Մեծ եւ փոքր պահածոյի ուրոնց 49ը հայ. իրենց մէջ է վաճառականն ալ փերեղակն ալ. ասոնք ալ միշտ իրարու հացը խելու կը փանան:

9 հայ խանութ խմորի. կարուած ուսանողներ (եփէ) կը ծախեն Տրապիզոնէն եւ Երզրումէն բերել տալով. ասոնք կը ծախեն նաեւ տեղական կաշիէ չինուած արեւներ, նաեւ Երզրումէն բերել տալով կը ծախեն պարսկական շաւիղներ. 6 հայ խանութ շաւիղներ:

11 հայ խանութ մանրամասն, աւելորդ: Մասնաւոր 2 հայ խանութ:

Հաց երկող 2 փուռ. օգտակար առուտոր մըն է, սակայն մերայիններէն չկան հետեւողներ: Կան նաեւ տունը երկող ծախողներ ալ որոնց մէջ հայ ալ կայ:

6 հայ խանութ գինեւոր 3 քաղինօ, դրօսարան:

Ուսն (խոհուհի) պանդոկ, բոլորն ալ ինչ գրութեամբ որոնց մէջ 1 հայ: 22 սրճարան, 6ը հայ:

9 խանութ խոհարարի, ամենքն ալ անմասնօր եւ աղտոյի, 3ը հայ:

20 խանութ աւազակ. ասոնք կը ծախեն ցորեն, գարի, հաճար, ալիւն ալ ասոնք կը ծախեն եւ փուռ բանեղընողներէն շատերը ասոնքն են կը գնեն. բոլորն ալ թուրք են. սակայն Բարեբրդի մէջ միջակ ասոնք չեն հացաւաճառներ, ալ ամէն այն որ դրամ ունի, այժմ որ աման ժամանակն է կը գնէ եւ յետոյ երբ սղէ կը ծախէ. եւ եթէ դժբաղդաւը չըլլայ, ողջ ըլլայ գիւղացին, ողջ ըլլայ վաճառականները, մէկը երկուքի կուտայ: հայ դրամատէրներն ալ կ'ընեն այս առեւտուրը:

12 հայ խանութ երկաթագործ, որոնք երկաթը այսպէս կը գնեն Տրապիզոնէն բերել տուողն եւ ապտիկ կը չինեն գիւղացիին. լաւ կը ծախեն, սակայն առեւտրի մէջ շատ անգամ անգամներէն մնալուն, առհասարակ աղքատ են. ասոնցմէ ոմանք քիւրմոց ալ կը չինեն:

8 հայ խանութ թիթեղագործ, ասոնց գործը հազիւ չոր հաց տուել կ'արտօնէ:

1 հայ խանութ ձուկի:

2 հայ խանութ պղնձագործ: Եթէ երբեք կային հոս պղնձէ ամաններ ծախողը չըլերէն, բաւական լաւ գործ կ'ուներէն. նորէն կը չինեն ամէն տեսակ ամաններ:

4 հայ խանութ կշիւակող, չորան ալ թշուառ. ասոնք այս եղանակին վրա զերբ կ'երթան, պղնձէ ամաններ կ'առնալուն:

13 հայ խանութ պայտար. օգտակար գործ մըն է հոս, բայց ապակի

պայտարներ հազիւ կ'ըստ կրնան գտնուիլ որով հազիւ ապրուստ մը կը ճարեն:

1 հայ խանութ եփէ: 1 խանութ կոշիկար: Ասոնք եւ քոպական կոշիկներ կը կարեն եւ կը նորոգեն:

2 խանութ խմորի. ասոնք կը ծախեն խմորի. 6ը հայ են. ծով բռնելու յարմար պէտք է ըլլան:

6 հայ խանութ ոսկերիչ:

2 հայ խանութ ժամացոյցներ: Ասոնք արուած ժամացոյցներ միայն կը նորոգեն:

4 հայ խանութ համեմատոր:

3 խանութ սփռ, թամբ կը նորոգեն եւ նորէն կը չինեն. բոլորն ալ թուրք:

10 հայ խանութ գերձակ եւրոպական. թէեւ յատուկ եւրոպական ձեւ զգեստ կարողներ չեն, սակայն մեծ հայ գործածողներ են:

Տեղական դերձակ եւ աւազակ որոնք սրճարաններու անկիւնները նստած կը կարեն. աւազակներ կը կարեն տեղական բոլորէ պատրաստուած ասուի հագուստները. 11 հայ խանութ:

6 հայ խանութ սափրիչ, չըլուններ ալ կան:

1 հայ խանութ ներկարար. թեւ միայն կը ներկեն:

3 հայ խանութ հաւաք, բրդէ եւ մաշէ թիթեղէ պարկեր եւ կապերներ կը գործեն. ասոնց մասնաւորներն ալ կան որ թաղերը կ'աշխատեն:

Թաղերը ասոնքն են կ'աշխատեն նաեւ եփէ, չար-քող գործողներ որոնց ալ չափը հայ է:

4 խանութ աւազակ. բոլորն ալ թուրք. սակայն չինեն եւ ու կը նորոգեն եւ լաւ գործ ունին:

2 հայ խանութ հիւսն. ասոնք կը չինեն տաշտ, ալիւն, թիթեղ, նըստարան եւ այլն. Կան նաեւ ուրիշ հիւսներ ալ որոնք չէնքընու մէջ կ'աշխատեն:

Քաղաքի եւ օրմաւոր ամէն աղքէ ալ կան, բայց շատերը մանրացի յոյներ են:

Տեղաւոր մէկ խաղաղօրդարան ուր կը բանին մօտ յիսունի չափ անձեր որոնց մէջ կը դառնուի նաեւ մէկ հայ. բանաձինն եղի եւ գոմէի կաշի է որոնցմէ կը պատրաստեն տրեխ. գաւառներ գիւղացիին այս տրեխը կը հազիւ չափը շատ է:

Բոլոր, կաւ ամաններ չինողները, երկու թուրք. բանուկ արհեստ մըն է Բարեբրդի մէջ:

Ասոնցմէ շատ կան նաեւ պարտիզ-պաններ որ լաւ գործ ունին, բայց դժբաղդաւը չայլեր չեն մտած արհեստին մէջ:

Ուսուէ ծեծողներ, երեք հայ, հազիւ օրական ուսուէ. հայ կրնան պատրաստել:

Կան նաեւ մօտ 10ի չափ իշապաններ եւ ձիապաններ որոնք ապրուստ կը փոխադրեն. իշապանները պարզապէս մանակներն հայ գիւղերուն անտառներէն փայտ կը կտրեն եւ բերելով քաղաք կը ծախեն:

Այս հաշուով Բարեբրդի մէջ 230 տուն գործով ապրողներ, մնացեալ 100 տունէն 25 ալ ալ եւ ալ գործերով կը զբաղին, մօտ 12 տուն ալ աղքատ լին պաշտօններու մէջ, գործիկան տնտես, ժամուկ, վարժապետ, իսկ մնացեալ

66 տունը Բարեբրդի էն թշուառ ընտանիքներն են որ այժմ գիւղերը ելած են կայ-մաս ժողովուրդը որպէս զի գոնէ ձմեռն պարեն հայթայթեն:

Յ. ԳԱՐՔԻՆԵԱՆ

ԲԱՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Բրիտանական կառավարութիւնը յաջողեցաւ Մարոքի կառավարութեան պաշտօնապէս ճանչնել իր Ֆէսի ներկայացուցիչը: Հետեւաբար հիւպատոսական փոքրիկ գործակալութիւնը որ Մարոքի մայրաքաղաքին մէջ Մեծ-Բրիտանիոյ գործերը կը տեսնէր, հիմա վերածուեցաւ փոխ-հիւպատոսութեան: Անգլիոյ այս յաջողութիւնը բնական հետեւանքն է Ֆրանսայի դիւանագիտութեան տարիէ մը ի վեր Մարոքի մէջ վարած քաղաքականութեան:

Երբ Ֆրանսայի Թանճէրի ներկայացուցիչը յաջողեցաւ պարտաւորել Մարոքի կառավարութիւնը Ֆէսի մէջ Ֆրանսական դեր-հիւպատոսութիւն մը հաստատելու, գոնուեցան ֆրանսայի օրագրողներ որոնք դիւանագիտական այս յաջողութեան մասին շատ ուրախ չեղան, վարկաբեկ որ ուրիշ պետութիւններն ալ պիտի հետեւին իրենց օրինակին: Ֆրանսացիները մեծ գոհարարութիւնները հարձած ըլլալով ուրիշներ օգուտը միայն պիտի քաղէին. եւ իրաւ ալ այս գոհարարութիւնները իրականացան:

Մեծ-Բրիտանիան ինքն ալ հիմա կը տեղաւորուի Ֆէսի մէջ, ու այդ գործովը կը վաւերացնէ ֆրանսայի օրագրողներու կողմէ յայտնուած քննադատութիւնները Ֆէսի մէջ ֆրանսական դեր-հիւպատոսի մը անուանումին առթիւ: Նախկին կառավարութիւնը փոփոխելու մէջ շատ փնտրելու կը տեսնուին այդ օրագրողներու կողմէն: Առաջ Ֆրանսա Ֆէսի մէջ ունէր հիւպատոսական գործակալ մը որ Ալճէրիայի մըն էր, եւ քրիստոնեայ չէր: Այդ գործակալը Ֆէսի մէջ գոնուող այժմեայի տակաւորութիւն ժողովուրդին և քանի մը տեղացի ֆրանսական պաշտպաններուն գործերը այսպէս թէ այնպէս կը տեսնէր: Իրաց այս վիճակը փոփոխել խոհեմութիւն չէր. եւ Ալիւիէի ֆրանսական գաղութապետները համեմատաբար մօտ գոնուելով Մարոքի լատինացիներէն որ Մարոքեան մայրաքաղաքին մէջ եւրոպական մեքենայութիւնները մուտք չգտնէին: Բայց այս նկատողութիւնները կ'ենթեւնի թէ ոչնչացուած համարուեցան Բարեբրդի Արտաքին գործերու

նախարարութեան կողմէն, որով Ֆէսի զբաղեցաւ ասպարէզին մէջ յառաջացող դեր-հիւպատոս մը:

Եւրոպացիներուն Մարոքի ներսերը հաստատուելու վտանգաւոր խնդիրը աւելացած էր, բան մը որ ցաւ կը պատճառէ հեռատես քաղաքագէտներէ ոմանց: Սպանիա որ թէթուանի պատերազմէն ետքը, 1860էն ի վեր, կարող էր իր դաշնակցին զօրութեամբ Ֆէսի մէջ հաստատել պանիական հիւպատոսութիւն մը, չուղեց այս երկարատեւ ժամանակամիջոցին մէջ օգտուել իր պայմանագրութիւններէն օրինակին. հիմա Ֆրանսա է որ այդ օրինակը տուաւ, հոյր պատրաստեց ուրիշներուն, ինքն հարթելով ամէն դժուարութիւնները: Գերմանիա, Իտալիա կը պատրաստուին քիչ առեւնէն հետեւել Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ օրինակին, բնականաբար Սպանիա եւս ետ պիտի չի մնայ, եւ իր Թանճէրի դեր-հիւպատոսութիւնը հաստատելու փորձը պիտի օգտուի Ֆէսի ընդ իր յառաջիկայ ուղեւորութիւնէն, հոն պանիական ընդհանուր հիւպատոսի մը հաստատման խնդիրը կարգադրելու համար: Այսպէս կը վարչութիւնը որ Ֆրանսացիները նախ եւ առաջ իրենց ցանածին լեռի համար առնեն: Մարոքի դռները մեծաքանակ կը բացուին Եւրոպայի ներսուն առջեւ, ու հաջ շուտով երեւան պիտի գան միջազգային որոնք սակէ առաջ նշանակութիւն կունենան եւ դիւրաւ կը կարգադրուեն տեղացի գործակալներու միջոցաւ. հիմա ամէն մէկ միջազգայ պիտի կրնայ քաղաքական կարեւորութիւն ստանալ չորհրդի եւրոպացի պաշտօնատարներու: Ֆրանսայի մրցակիցները եթէ չառնեն նախ միջոցներէն օգտուելու, երբեք գոհարարութիւն պիտի չկրնան:

Մարոքի կառավարութիւնը այս ամէն անպատեհութիւնները նախատեսելով էր որ նախ եւ առաջ տրամադիր չըլերէր. պաշտօնապէս ճանչնալու Ֆրանսայի դեր-հիւպատոսութիւնը: «Ու երբ անգլիական գործակալը կը հաստատուի Ֆէսի մէջ որով կ'ապացուցանէ յայտնուած վտանգը, ցաւալի է ըսել որ, կը յայտնարէ ֆրանսական թերթ մը, գէթ անգամաւոր մը համար մտիկ չըլինք Մարոքեան դիւանագիտութեան խօսքին»:

Արտաքին լուրեր

ՀԱՅՈՒՆ

Ֆրանսայի մէջ ձառնցիներուն կառած ձախտամարտները մեծ փոթորակ կը տարուին: Լոնտոնի հեռագրական գործակալութիւն մը կը ծանուցանէ թէ ձառնցիները վերջերս յաղթութիւն մը տարած են ուսպոստներուն դէմ որոնցմէ շատեր մեռած են, իսկ ձառնցիները հինգ մեռեալ եւ տասներեք վիրաւոր ունեցեր են:

ձառնցիները երեք գէի վրայ կը պատերազմէին, երկուքը հիւսիսայնային եւ մէկը կղզին հարաւայնային, եւ կուտայ կամայ պաշտամբները երկրին ներքին կողմերը եղող լեռներուն վրայ զինքն: Այս պատմարկերը 20,000 հասանք առանց հաշուելու վարձքն էր որոնք երբեմն անոնց կը միտած ձառնցիները ըստ պաշտօնական թիւի 10,000 հոգի են, բայց իրենց պատրաստեց գործիքներուն կատարելութեամբ կը փոխարինեն իրենց թիւի նուազութիւնը:

ՀԱՅՈՒՆ

Ռուսական աղբիւրք հասած տեղեկութիւններուն հայեւոր՝ ձառնցի կառավարութիւնը հասանած է զեղծ ընել այն տուգանքն որ Չինաստանը կը պահանջէ Լիսո-Թունի թիթեղէն Չինաստանի վերադարձներու համար այդ տուգանքը 30 միլիոն թաւր որոնք եւս է, իսկ ձառնցիները գործերու երկրէն քաշուելուն համար երեք ամիս պայմանաւորաբար տուած է եւ այդ միջոցին Չինաստանն պարտաւոր պիտի ըլլայ վճարելու յիշեալ գումարը:

Գալով ընդհանուր պատերազմական տուգանքին որ 200 միլիոն թաւր է առաջին վճարումը շատ մօտ թուալով մը որոշուած է երկու կառավարութիւններուն կողմէ. հետեւաբար մօտակա 5 միլիոն թաւրի անդիւրական օսկի պիտի յանձնուի Լոնտոնի չինական դեսպանի որպէս զի յանձնէ նոյն տեղի իր ձառնցի պաշտօնակցին:

ՀԱՅՈՒՆ

Կ'երեւայ որ Մենկիթ թագաւոր Բարեբրդի փողերանոցին մէջ Կոնիս տուած է արեւմտ ստակներ վրայ իր պատիւը: Վրա Ստակները 25 հատ գրկած է Մանկաչալին որ իր կողմէն 5 հազար հազարապետ թուրքի իւր 5 հատ արեւմտ ստակներ իւր իրաւունքը կը պահանջէ թէ իրաւունք պահանջող այդ հազարական ընտանեկան իր փոխարէն սեղանակ մը ընցած փամփուշտ գրկած են:

ՕՐՈՒՄԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

Պերլին, 14 հոկտեմբեր
Նորը Կոնիս Ալեքսանդր Զաքարիայի կողմէ իւր իշխան Լուպանով կէս օրէն ետը նախարարապետ իշխան Զոհրադի պատր զնայ: Նախարարապետը բացակայ էր: Իշխան Լուպանով յետոյ արտաքին գործերու պաշտօնատար տեսակցեցաւ Պ. Մարշալի հետ:

ԲԵՐԹՈՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ» (82)

ԳԻՐԻՆ ԳԵՐԻՆ

ԴԱԳԱՆԻՆ ՄԵԶ

ՎԵՐԶԱԲԱՆ

ԵՐԿՐԻ ԴԱՍԱԿՆԻՆԵՐԸ

Ա

Եւ անքան յոգնած էին որ, այսպէս կ'իստամ: մնացին քանի մը ժամ եւ երբ արթնացան, արեւը հորիզոնին գագաթին էր:

Տարբերներ անտառներէ էր:

—Անթիլի եմ, մընջեց Մարքիզը:

—Մարաւ եմ, ըսաւ Բուրբիլը:

Բարեբրդաբար հետեւին ռուսիկը տուած էին: Կերան ու խմելուն: Յետոյ Մարքիզը նաւակին ուղղութիւնը չիտեց իրենց չափի: Յամաքը բոլորովին անհետկողմացի էր, վերը կը տարածուէր սպիտակ երկնքը իր հրաշքի արեւով: Վարժ լայնածաւալ ծովը: Եւ հետեւին, հորիզոնին ծայրը, միակամ չորհնաւոր իր պոչով կը շարունակէր:

—Վայ, բաւ. Մարքիզը, որուն հետաքրքրութիւնը արթնացաւ այս անգամ: Մենք երեք չորս ժամու լաւ քնացանք... եւ սակայն կարծես թէ քնացած անքանիս մեր նաւակը անշարժ մնացեր է, քանի որ սա չորհնաւոր միշտ միեւնոյն հեռավորութեան մէջ կ'երեւնայ, եւ եթէ, առանց զգուշ, մեր նաւակը յատաշարքի է, ըսել է այս չորհնաւոր ալ հետեւումս եկեր է...:

Եւ իր սուր նայածքը պահ մը այն խորհրդաւոր նաւուն վրայ սեւեռեց:

—Ահ, եթէ ծովային հեռագիտակ մը ունենայի, մընջեց աւազակը, սա նաւուն մէջ անցած դարձածը կը տեսնէի:

—Ինչ կարծիք ունիս, հարցուց Բուրբիլը:

—Իմ կարծիքս սա է որ չորհնաւոր մեղ տեսած, բայց կարեւորութիւն չեն տուած: Երեւոյնը ասոր դո՛ւ եմ, վառն դի եթէ նաւուն մէջինները ֆրանսայի ըլլան, մեղ նորէն պիտի տեսնի յանձնէն մեր կողմէ, ուր իր վարձատրութիւն եւ քաջաւորութիւն, խարճանի յետեւ հարուած պիտի պարգևեն մեզ: Օ՛հ, պարոն Բուրբիլ, քիչ մը արեւմտեանք եւ աշխատիք սա չորհնաւոր

չորհնաւոր. չափ հեռանալ: Աս աւելի ապահով միջոց է:

Իրենք ձեռք առին եւ սկսան բոլոր ուժով թիակարել:

Իրիկուն, երբ արեւը կիսովին թաղուած էր ալիքներուն մէջ, կարծես զին որ ալ առանձին էին, ծովուն անսահման մեծութեան մէջ բոլորովին անանձին, վառն զի չորհնաւոր չէր տեսնուէր:

Մովը այն ատիճան հանդարտ էր որ, զոգաղը ջուրին երեսը կը ծխար առանց մեծ նեղութիւն մը ուսուր իրենց: Նորէն քանի մը ժամ քնացան — այս անգամ կարգաւ:

Բայց առտուն, երբ լուսացաւ, խորհրդաւոր չորհնաւոր նորէն երեւցաւ հորիզոնին ծայրը:

Մարքիզը տեղեկացաւ:

—Տարաւոր չունիմ որ, ըսաւ մըտքէն, այս չորհնաւոր մեղի համար եւ կամ է:

Սակայն այն օրն ալ իրիկուն եղաւ առանց ուրիշ միջադէպի:

Շոգեւոր կարծես եղած տեղը կենցած էր:

Մարքիզը քանի մը անգամ անձկութեամբ դիտեց հորիզոնը եւ մտքին տի-

րեւու սկսող անհանգստութիւնը դէմքին վրայ կը ցոյանար:

Բուրբիլը նշմարեց զայս, թէեւ շատ սրտաւոր չէր:

Եւ պատճառը հարցուց մեղաւկցին: —ձմարիտ է, մտաւորաբար իմանալով եմ, ըսաւ Մարքիզը, եւ մտաւորաբար պատճառը շատ պարզ է. չեմ դիտար թէ ո՛ր եմք... Դէպի անգլիական Կիւլաֆան կ'երթանք, որմէ հարկը յետոյ մղոն հեռու էինք, փրկութեան կղզիներէն հեռու. եւս: Սակայն, լուսաւորներուն նայելով ինձի այնպէս կ'երեւնայ թէ դէպի անգլիական գաղութը կ'երթանք, բայց վտանգ չեմ:

—Ինչ պիտի ըլլանք...

—Ես ալ չեմ գիտեր:

—Բանի օրուան ուսուցիչ ունինք:

—Երկու օրուան, ան ալ խնայելով...

—Հապա ջո՛ւր...

—Գրեթէ նոյնչափ ատենուան համար... Եթէ չափով խմենք:

—Աղէկ, միջին. երկու օր հարկաւ ծառայանք կը գտնուին:

Օղին անհիշիկ օտարութիւն եւ արեւը, զոր ծովուն ջրերը կը ցոլացնէին, իրենց աչքերը կ'ալեւնէին:

Բարեբրդաբար զապաղը ջրին երեսը չէր չորհրդէ կը կենար:

Ջուրը ներս չէր թափանցեր տոն տակներուն մէջ զոգուածէ

